

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

THEORETICAL ANALYSIS OF THE ISSUE OF DEVELOPING RESEARCH COMPETENCE IN CHILDREN AGED THREE

За допомогою енциклопедій, енциклопедичних та тлумачних словників, довідників тощо здійснено аналіз дефінітивної характеристики основних понять дослідження. Виокремлено і проаналізовано нормативно-правові документи, у яких знайшли відображення актуальні питання освіти і виховання дітей раннього віку загалом і досліджуваного питання, зокрема. На підставі аналізу результатів наукових психолого-педагогічних досліджень висвітлено унікальність досліджуваних аспектів. Встановлено, що у дітей дошкільного віку дослідницька активність є передумовою дослідницької діяльності, у процесі якої формується дослідницька компетентність. Констатовано, що формування дослідницької компетентності у дітей третього року життя відбувається під час організації систематичної освітньої взаємодії з малятами як в умовах дитячого садка, так і у колі сім'ї. Акцентовано на ролі дорослого у супроводі перших кроків дослідницької діяльності дітей раннього віку.

Розглянуто особливості психічного розвитку дітей раннього віку, які необхідно враховувати у супроводі їх дослідницької діяльності. Окреслено, що дослідницька діяльність дітей даного віку тісно переплітається зі специфікою предметної діяльності малят. Ця діяльність полягає у тому, що в ній дитині вперше відкриваються функції предметів, що є їх прикритою особливістю. Цю особливість предмета дитина може виявити лише шляхом активної діяльності з цим предметом, досліджуючи його. Представлено методи і прийоми стимулювання дітей третього року життя до дослідницької діяльності, практичних перетворювальних дій, набуття досвіду в нових ситуаціях при вирішенні поставлених пізнавальних завдань. Окреслена особливість проведення з дітьми третього року життя «експериментальних бесід» та супроводу ігор-досліджень малюків. Наголошено на важливості створення сприятливого предметно-розвивального середовища, облаштування місця для здійснення дослідницької діяльності як в умовах дитячого садка, так і у сім'ї.

Ключові слова: дослідницька компетентність, діти третього року життя, заклад

дошкільної освіти, освітній процес, освітнє середовище.

Through the use of encyclopedias, encyclopedic and explanatory dictionaries, reference materials, etc., an analysis of the definitive characteristics of key research concepts has been carried out. Normative legal documents reflecting current issues in the education and upbringing of young children in general, and the researched issue in particular, have been identified and analyzed. Based on the analysis of the results of scientific psychological and pedagogical research, the uniqueness of the studied aspects is highlighted. It is established that in preschool children, research activity is a prerequisite for research, during which research competence is formed. It is noted that the formation of research competence in children of the third year of life occurs during the organization of systematic educational interaction with toddlers both in the conditions of a kindergarten and within the family circle. Emphasis is placed on the role of the adult in guiding the initial steps of the research activity of young children.

The peculiarities of the mental development of young children, which must be taken into account when accompanying their research activities, are considered. It is outlined that the research activity of children of this age is closely intertwined with the specifics of the subject activity of toddlers. This activity involves the child discovering the functions of objects, which is their hidden feature, for the first time. The child can reveal this feature of the object only through active interaction with it, exploring and studying it.

Methods and techniques for stimulating the research activity, practical transformative actions, and gaining experience in new situations to solve cognitive tasks are presented for children of the third year of life. The specificity of conducting «experimental conversations» with children of the third year of life and guiding play-research activities of infants is outlined. The importance of creating a favorable subject-developmental environment, arranging a place for conducting research activities both in kindergarten and in the family is emphasized.

Key words: research competence, three-year-old children, preschool education institution, educational process, educational environment.

УДК 37.012:[373.2.015.31:159.923.38]

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.45>

Коваленко О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Михнюк А.В.,

Магістрантка кафедри дошкільної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним з ключових аспектів реформування освіти, визначених у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») є необхідність актуалізації змісту, форм та методів виховання у закладі дошкільної освіти, враховуючи вікові особливості вихованців. Сучасне суспільство потребує особистостей, які володіють гнучким мисленням, можуть орієнтуватися в швидкоплинному світі, встановлювати та досягати новаторських цілей і готові до постійних змін. Ці виклики

набувають особливого значення в контексті оновлення стандартів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням нашого опрацювання було і є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів (Н. Гавриш, Т. Гурковська, С. Васильєва, Н. Дятленко, О. Кононко, О. Кочерга, С. Ладивір, Р. Павелків, Т. Піроженко, Т. Поніманська, Т. Пономаренко, В. Рагозіна, О. Рейпольська, О. Саприкіна та ін.). Скептики можуть зауважити, що переважна більшість авторів, чії дослідження

були нами опрацьовані, є психологами, попри те, що наше дослідження психолого-педагогічного спрямування [5; 6; 10; 12; 13; 14; 17; 18; 20; 21; 23]. Поясненням тут є твердження Академіка І. Бега, який зазначає, що попри пластичність дитини раннього віку, що відкриває широкі перспективи для суттєвого збагачення її пізнання, дитячий мозок знаходиться ще у стані розвитку, функціональні особливості продовжують складатись. Таким чином, всі форми і методи роботи з дітьми раннього віку необхідно вибудовувати, спираючись на їх психофізіологічні можливості. Для сучасної дитини раннього віку важливо забезпечувати захищеність, комфортність і змістову наповненість її життя, а також сприятливу в емоційному плані обстановку виховання [1]. Саме це твердження Академіка І. Бега було і залишається провідним у нашому дослідженні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогоднішній день існує низка дисертаційних досліджень, підручників, посібників, публікацій, присвячених питанням підготовки майбутніх педагогів до організації дослідницької діяльності з дітьми дошкільного віку і учнями початкової школи, питанням формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку та створенню відповідного освітнього середовища, частина з них була нами опрацьована (Г. Бєленька, О. Брежнева, Ю. Волинець, О. Гаврило, М. Головань, Г. Гордійчук, М. Захарійчук, Л. Козак, С. Кулачківська, О. Кокун, С. Ладивір, С. Мартиненко, Є. Сипчук, Т. Ткачук, С. Ясинська та ін.). Попри це, лише поодинокі публікації висвітлюють питання формування дослідницької компетентності дітей раннього віку загалом і дітей третього року життя, зокрема (І. Біла, Д. Лахман, М. Оксімець, Т. Пономаренко та ін.). Саме ці аспекти визначили обрання теми нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Представлення проміжних результатів наукового дослідження теоретичного аналізу проблеми формування дослідницької компетентності дітей третього року життя.

Виклад основного матеріалу дослідження. На першому етапі дослідження нами були працювані нормативно-правові документи, які підтверджують актуальність нашого дослідження. Питання виховання і розвитку дітей раннього віку відображені у таких вітчизняних документах, як: Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку, Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Положенні про закладу дошкільної освіти, Професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» «Про затвердження примірного переліку ігрового та навчально-дидактичного

обладнання для закладів дошкільної освіти», затв. Наказом МОН України (2017) та ін. [4; 11; 19]

У Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що базовими етапами фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини є вік немовляти, ранній вік, передшкільний вік. Ранній вік визначається як період розвитку дитини від одного до трьох років.

У Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020) зазначено, що період від народження до трьох років є унікальним, найбільш інтенсивним й визначальним у розвитку людини; ключовим у загальному перебігу психофізичного й соціального розвитку дитини; найбільш сприятливим для соціальних і педагогічних впливів, інтенсивного розвитку мовлення, пам'яті, образної уяви та мислення [4].

Одним із завдань, які входять до стратегічних завдань освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» Державного стандарту дошкільної освіти (БҚДО) окреслене наступне: формування таких ключових компетентностей дитини, як предметно-практична і технологічна, сенсорно-пізнавальна, логіко-математична і **дослідницька** [11, с. 22].

Окрім того, у Державному стандарті дошкільної освіти (БҚДО) окреслені особливості формування у дітей дослідницької компетентності, тактика реалізації педагогічних впливів, особливості організації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку тощо [11, с. 22-26].

Державний стандарт дошкільної освіти (БҚДО) та інші джерела [Посібник] подають тлумачення цих понять стосовно дітей дошкільного віку і школярів.

У Санітарному регламенті для дошкільних навчальних закладів (2016, зм. і доп. 2022) та листі МОН «Про затвердження примірного переліку ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти» (2017) визначено санітарно-гігієнічні вимоги до: улаштування території; будівель та приміщень ЗДО; організації життєдіяльності, ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти.

У Професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021) з професійних компетентностей вихователя ЗДО, виокремлених нами є: «Здатність організовувати ігрову (привідну) і інші види дитячої діяльності та підтримувати види діяльності, ініційовані дитиною» (А2.3), «Здатність формувати у здобувачів освіти ключові компетентності відповідно до державного стандарту» (А4.1), «Здатність організовувати та проєктувати освітні осередки за принципом універсального дизайну та розумного пристосування» (Б2.1). Серед трудових функцій вихователя ЗДО у цьому ж документі зазначено наступне: «Використовувати провідні види діяльності дітей раннього та дошкільного віку для забезпечення гармонійного

розвитку особистості під час освітнього процесу» (А2.3.У2), « Організувати групове приміщення з урахуванням інтересів та потреб здобувачів освіти» (Б2.1.У1) [19].

Отже, цей неповний перелік документів та їх змістове наповнення свідчать, що піднята нами проблематика має законодавче підґрунтя.

На другому етапі дослідження нами були виокремлені основні терміни дослідження та проведений аналіз їх тлумачення. Новий тлумачний словник української мови розтлумачує термін «компетентність» як широкий спектр педагогічних якостей, що визначають здатність особистості до успішної діяльності в конкретній галузі знань, умінь, навичок та цінностей. Це включає глибоке розуміння обраної сфери, а також вміння використовувати ці знання в різних обставинах та контекстах. Окрім цього, компетентність охоплює розвинуті міжособистісні та соціокультурні навички, які необхідні для співпраці, взаємодії та адаптації до змін у суспільстві [15, с. 121].

Ще одне тлумачення поняття «компетентність» знаходимо у навчально-методичному посібнику «Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження»: 1) система взаємопов'язаних компонентів особистісного розвитку дитини, її здатностей до регуляції досягнень, поведінки, діяльності; 2) динамічна комбінація знань, умінь, цінностей, ставлень, здатностей, що визначають вміння особистості застосовувати отримані знання в практичній діяльності і/або здійснювати пошук шляхів для отримання нових знань, що є показником сформованості її ключових навичок продуктивно вирішувати проблеми, здійснювати діяльність, що є провідною на різних етапах онтогенезу [11, с. 187].

На основі опрацьованих джерел нами було сформульовано та охарактеризовано педагогічне визначення компетентності (табл. 1).

Згідно даних, наведених у табл. 1. можемо констатувати, що компетентність має вагомий вплив на педагогічну науку, оскільки вона вказує на ті якості та здібності особистості, які потрібно розвивати у процесі освіти. Це дозволяє особі ефективно інтегруватися в сучасне суспільство та досягати як особистих, так і професійних цілей.

Наступна дефініція дослідження, опрацьована нами, була «дослідницька компетентність». Дослідницька компетентність, як зазначають М. Головань та В. Яценко, це – інтегративна якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, творчого підходу в постановці цілей, плануванні, прийнятті рішень, аналізі та оцінці результатів дослідницької діяльності. У структурі дослідницької компетентності автори виділяють мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивний компоненти, які виконують спонукальну, ціннісно-орієнтирну, пізнавальну, результативну та регулятивну функції. Основу дослідницької компетентності складають вміння виявляти проблему, формулювати гіпотезу, підбирати відповідні методи проведення дослідження та здійснювати обробку отриманих результатів, аналізувати отримані результати, вести наукові дискусії, упроваджувати результати наукових досліджень у практику.

Згідно Державного стандарту дошкільної освіти (БҚДО) дослідницька компетентність виявляється у вмінні дитини використовувати свою чутливу систему для дослідження навколишнього світу. Основна мета роботи педагога полягає в розвитку цієї здатності, що передбачає формування стійкого інтересу до проведення

Таблиця 1

Педагогічне визначення компетентності [22]

Компонент	Характеристика	Ознака сформованості
Знання	Глибоке і системне розуміння предметної області	Теоретичні знання, концептуальне розуміння і практичний досвід
Навички	Наявність практичних навичок, які дозволяють ефективно використовувати свої знання в діяльності	Вміння аналізу, синтезу, критичного мислення, ефективного ухвалення рішень і т.д.
Уміння застосовувати знання	Здатність успішно використовувати свої знання та навички в різних практичних ситуаціях	Вміння розв'язувати проблеми і досягати поставлених цілей
Соціокультурні навички	Здатність до співпраці, комунікації та адаптації до різних соціокультурних контекстів	Розуміння соціокультурних цінностей, норм та вимог, вміння взаємодіяти з іншими людьми
Саморегуляція і вдосконалення	Здатність до саморегуляції, самооцінки та постійного вдосконалення	Відкритість для навчання та здатність до адаптації своїх навичок та знань до змін в середовищі

Компоненти дослідницької компетентності [9]

Компонент	Характеристика
Здатність до розуміння інформації	Складається із навичок критичного аналізу і оцінки інформації, яка включає в себе літературні джерела, дослідження та офіційні дані. Це передбачає розуміння методології дослідження та оцінку його достовірності
Здатність до встановлення питань і постановки проблеми	Включає в себе здатність визначати питання або проблеми, які потребують дослідження. Це навички формулювання наукових гіпотез та планування досліджень
Здатність до збору та обробки даних	Вимагає навичок збору та аналізу даних. Це може включати в себе використання різних методів збору інформації, обробку та інтерпретацію даних, статистичний аналіз і використання спеціалізованих програмних засобів
Здатність до розробки дослідницького дизайну	Передбачає здатність до розробки плану дослідження, вибору методології та інструментів, необхідних для досягнення поставлених цілей дослідження
Креативність та інноваційність	Передбачає здатність до розв'язання проблем та вміння вносити новаторські ідеї у науковий діалог
Критичне мислення	Вимагає критичного підходу до досліджень, а також здатності до критичної оцінки результатів і висновків
Публікація і обговорення	Передбачає здатність до публікації результатів досліджень та обговорення їх з іншими учасниками наукового співтовариства

досліджень, вивчення нового та позитивне емоційне та ціннісне сприйняття цієї діяльності. Крім того, це означає формування логіко-математичних уявлень і здатність керувати чуттєвими процесами, такими як відчуття та увага, необхідних для вивчення стимулів, розрізнення чуттєвих стандартів за певними характеристиками та узагальнення результатів проведених досліджень. Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» БКДО дозволяє реалізовувати розвиток дослідницької компетентності через здобуття дитиною необхідних знань, навичок та вмінь через використання власної системи сенсорних еталонів.

Дослідницька компетентність є педагогічним поняттям, яке визначає здатність особистості, зокрема дошкільника, проводити дослідження в різних галузях знань і розглядається як ключова навичка у сучасному світі. За висловлюванням Є. Сипчук, ця компетентність включає всі характеристики, необхідні для вільного володіння дослідницькими навичками і вміннями, а також для вдосконалення дослідницької діяльності [22, с. 155].

У рамках проведення даного дослідження вважаємо доречним виокремити та проаналізувати складові компоненти дослідницької компетентності (табл. 2).

Відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти, дослідницька компетентність формується під час освітньої діяльності, спрямованої на сенсорно-пізнавальний розвиток дітей. Її результатом є «наявність пізнавальної мотивації, бази дослідницьких знань і вмінь, набутих дитиною навичок (аналізу, узагальнення, порівняння, самоконтроль), пізнавальний досвід, що накопичується і використовується в різних видах дитячої діяльності».

Дослідницька компетентність дошкільників розвивається в ході дослідницької діяльності, що визначається як активна пізнавально-когнітивна діяльність дитини, що втілюється через набуття досвіду у проведенні досліджень, організованих експериментів та практичного ознайомлення з оточуючим світом в процесі цих заходів [3, с. 5].

Г. Беленька, О. Брежнева, Т. Пономаренко, О. Проскура та ін. розглядають пізнавальний розвиток дошкільників не лише як процес засвоєння відповідного обсягу знань, на основі виникнення пізнавальних інтересів, але й як засіб розвитку емоційної сфери дитини. Виховання культури почуттів впливає на процес пізнавального розвитку, сприяючи виникненню та закріпленню конкретних почуттів у різних ситуаціях. Емоційне сприймання оточуючого середовища допомагає дошкільникам глибше сприймати красу, правильно оцінювати явища та об'єкти, а також висловлювати свої думки та хвилювання у доступних формах діяльності [2]. Допитливість дітей, їх емоційне захоплення в процесі пізнання оточуючого світу створюють необхідні передумови для поліпшення формування їх пізнавальних здібностей, а внаслідок – і активації прагнень до здійснення дослідницької діяльності.

Оскільки предметом нашого дослідження є власне діти раннього віку загалом і діти третього року життя, зокрема, то на третьому етапі роботи ми опрацьовували результати наукових досліджень, підручники, посібники, окремі статті про психологічні особливості дітей саме цього віку і формування у них дослідницької компетентності. Це пов'язано з тим, що досліджуване нами питання знаходиться фактично на межі психології і педагогіки. Не опрацювавши психологічні особливості дітей цього віку, ми будемо займатись,

за влучним висловлюванням В. Сухомлинського «сліпим вихованням»

Вітчизняні психологи і педагоги (Н. Гавриш, Т. Гурковська, О. Кононко, О. Кочерга, С. Кулачківська, К. Крутій, С. Ладивір, Г. Люблінська, Т. Піроженко, О. Проскура, О. Рейпольська, Г. Смольникова та ін.) [5;6;10;12;13;14;17;18;20;21;23] зазначають, що у дітей раннього віку провідну роль серед усіх психічних процесів відіграє сприймання. Малюки обстежують і досліджують найближче оточення, залучаючи до цього усі доступні органи чуття, вчать виділяти істотні ознаки предметів, роблять перші спроби порівняння і зіставлення. Провідна діяльність дітей цього віку – предметна. Специфіка предметної діяльності полягає у тому, що в ній дитині вперше відкриваються функції предметів, що є їх прикритою особливістю. Цю особливість предмета дитина може виявити лише шляхом активної діяльності з цим предметом. Дитина може довго стукати ложкою по підлозі, відчиняти і зачиняти дверцята шафи, але цими діями дитина не просунеться у пізнанні функцій предметів. Тільки дорослий зможе розкрити дитині, для чого потрібні ці та ін. предмети. Саме на цьому, наголошують науковці, і є першими виявами дослідницької діяльності дітей раннього віку.

Як зазначає Г. Люблінська, дедалі частіше діти вдаються до спроб: вони експериментують, намагаючись знайти відповідь на все те, що для них незрозуміло і викликає подив. Діти із задоволенням виконують елементарні досліди: пересипають пісок, переливають воду, занурюють у воду / пісок / сніг дрібні іграшки тощо, наслідуючи дії конкретної близької людини [14].

Характеризуючи ігри дворічних дітей, (М. Савчин, Л. Василенко та ін.) зазначають, що одним з видів ігор дітей цього віку є ігри-дослідження. У процесі ігор відбувається ігрове дослідження особливостей предметів [21, с. 136].

Імпульсом до перших кроків у дослідницькій діяльності є проведення з дітьми третього року життя «експериментальних бесід». Дорослий, ставлячи запитання дитині, створює проблемну ситуацію, вирішити яку має дитина на підставі власного досвіду дій з предметами. Пропонуються такі запитання: «Що можна робити з цим предметом?», «Чи можна робити ще щось?», «Що саме?», «Чи можна цей предмет використовувати так?», «Чому не можна?» тощо.

Подібні бесіди можуть бути більш складні для дитини. Дитині дають носову хустинку і ставлять такі запитання: «Що це?», «Для чого вона потрібна?», «Чи можна витирати нею руки?», «Чи можна витирати нею стіл?», «Чому?», «Чи можна витирати нею взуття?», «Чому?»

Досвід підтверджує роль дорослого у організації перших кроків дослідницької діяльності дітей раннього віку. Лише професійна компетентність

педагога, про що зазначено у професійному стандарті, емоційно позитивне налаштування дорослого на освітню взаємодію з дітьми третього року життя, зацікавленість в очах дорослого і підтримка інтересу дитини до предметів навколо сприятиме виявленню дітьми бажання досліджувати. Завдання педагога – спонукати, підтримувати інтерес, зацікавлювати малят до дій з різними предметами, організовуючи відповідну діяльність для розвитку дослідницьких інтересів дітей. Педагог повинен методично грамотно вміти діагностувати потреби та інтереси дітей, обирати відповідні завдання, вміти ефективно планувати освітню взаємодію, стимулювати пізнавальні дії дітей відповідно до їхніх інтересів та життєвих потреб, володіти навичками коригування здобутих дітьми компетентностей; вміти аналізувати освітні результати та оцінювати успішність власної педагогічної діяльності.

У дворічних дітей, підкреслюють психологи, формується новий тип зорового сприймання – за зразком, за якого властивості одного предмета стають для них еталоном для визначення властивостей інших. Дитина вже може, на прохання дорослого, з двох предметів різної форми чи величини обрати той, який схожий на зразок. Спочатку діти обирають предмети, однакові за формою, потім – за величиною, і згодом – однакові за кольором.

Завданнями дорослого є організація такої діяльності, у ході якої діти самі будуть вправлятися у виділенні істотних ознак предметів, доборі, шляхом численних спроб і помилок, і поєднанні частин у певному порядку, визначенні предметів, які плавають, а які тонуть тощо. І у цьому допомагає дослідницька діяльність.

Загальновідомо, що мислення дітей раннього віку має наочно-дійовий характер. Малята вчать виділяти предмети як об'єкти діяльності, переміщуючи їх в просторі, діючи з кількома предметами одночасно. У процесі виконання дій з предметами і називання цих дій формуються мислительні операції малюків. Однією з найважливіших з них є узагальнення. Це, в першу чергу, виявляється у вправлянні дітей групувати і називати одним словом предмети за функціональною ознакою «іграшки», «тварини», «посуд», «транспорт» тощо.

У супроводі дослідницької діяльності дітей третього року життя науковці радять зважати дорослим ще на одну психологічну особливість дітей цього віку, а саме – приблизно у два з половиною роки у дітей виникає зоровий контроль за рухами руки (Т. Гурковська, О. Кочерга, О. Кононко, Г. Смольникова та ін.) [5;6;10;12;13;14;17;18;20;21;23]. Зокрема, Г. Смольникова описує типовий приклад з практики роботи вихователя: якщо раніше дитина не могла застібнути гудзики на кофтинці, то тепер вона воліє це робити самостійно. Зв'язок зору з рухами руки в дитинстві зберігається досить довго. Якщо дитині запропонувати показати певні

предмети, то вона обов'язково торкатиметься пальчиком кожного з них. Рука дитини ніби передає зору свої рухи. Чим складніші і узгодженіші рухи руки та ока, то успішніше розвиваються зорові вміння дітей [23].

Наступна особливість психічного розвитку малюків, яку необхідно враховувати у супроводі їх дослідницької діяльності є рівень розвитку дрібної моторики малюків. Це – один з елементів рухової сфери дитини третього року життя, безпосередньо пов'язаної з оволодінням предметними діями, розвитком продуктивних видів діяльності й мовленням дитини. Публікації Т. Гурковської, О. Кочерги, С. Ладивір, Г. Смольникової та ін. підтверджують, що у головному мозку проєкція кисті руки займає близько третини всієї площі рухової проєкції, вона дуже близько підходить до мовленевої моторної зони. Саме тому так важливі для розвитку мовлення малюків вправи зі шнурівками, втулками, башточками, застібками. Розвиток мовлення прямо залежить від розвитку дрібних рухів пальців рук [10; 12;13;23].

Ще одна особливість психічного розвитку дітей третього року життя, яку необхідно враховувати при організації освітньої взаємодії з малятами загалом і у супроводі дослідницької діяльності дітей третього року життя, зокрема, це – особливості уваги дітей. Психологи і педагоги називають її нестійкою. Діти легко відволікаються на кожен новий яскравий предмет. Тож, аби привернути їхню увагу, досить показати щось цікаве і незвичне. Однак тут є ще одна особливість: малята не здатні довго концентруватись на чомусь одному й виконувати одноманітні дії. Водночас, підкреслюють науковці, може спостерігатись ситуативна здатність до глибокої концентрації уваги, коли дитина зосереджується на якомусь предметі чи дії настільки, що не помічає нічого іншого. Як правило, це можна спостерігати під час дослідницької діяльності малят з водою [10; 12;13;23].

Супроводжуючи дослідницьку діяльність дітей третього року життя необхідно враховувати ще одну психологічну особливість дітей цього віку – особливості розвитку їх пам'яті. Психологи зазначають, що образна пам'ять малят розвинена краще, за словесно-логічну. Тому діти краще запам'ятовують емоційний матеріал, що супроводжується наочними та звуковими ілюстраціями. Характерною особливістю пам'яті дитини цього віку є її мимовільний характер. Тобто, інформація у пам'яті фіксується, запам'ятовується, ніби сама собою. Найчастіше діти цього віку запам'ятовують те, що супроводжує їх практичну діяльність, те, що їм безпосередньо цікаво і необхідно. Діти швидко запам'ятовують коротенькі віршички, потішки, лічилочки, завдяки римі і ритмічній структурі. Однак, якщо періодично не повторювати ці твори малюки їх швидко забувають [10; 12;13;23].

На третьому році життя необхідно підтримувати інтереси дітей у їх пошукових діях, спрямовуючи і організовуючи проблемні ситуації, вихід з яких – спробувати самому і розказати, що вийшло...Видів і напрямів дослідницької діяльності – доволі багато. Головне – відібрати ті, які відповідають віковим особливостям дітей третього року життя.

Одним із ефективних методів формування дослідницької компетентності у дітей третього року життя є застосування в освітньому процесі окремих пошукових дій, які із часом і набуттям досвіду дитиною та збільшенням психологічної зрілості переходять у проектну діяльність.

Найближчою до дітей і найдоступнішою є дослідницька діяльність дітей з предметами побуту: посуд, одяг, взуття тощо. Дослідницька діяльність, з якою малюки стикаються, переступивши поріг помешкання чи групової кімнати у садочку – дослідження у природі: пісок, вода, сонячні зайчики, опале листя, сніг тощо.

Н. Чорна при формуванні дослідницької компетентності дітей третього року життя активно застосовує такі експерименти з водою як «Розчиняє – не розчиняє», «Коли вода тече вгору», «Сила води» і т.д. Також є можливим використання у практичній діяльності дослідів, націлених на вивчення об'єктів неживої природи, таких як «Пар – теж вода», «Вода прозора», «У воді немає запаху», «У воді є повітря» та ін.

Захоплює малюків дослідницька діяльність з фарбами, їх поєднанням, змішуванням: тут і самостійні дії з фарбами, і позитивні емоції, які охоплюють дітей, отримуючи новий колір в результаті поєднання кількох знайомих кольорів. Дивуванню малят немає меж, коли вони починають малювати пальчиками, долоньками, кулачками та предметами, які їх оточують, про що пишуть О. Половіна, І. Кондратець та ін.

Запорукою успішного формування дослідницької компетентності у дітей є підтримка та залучення до спільної діяльності батьків малят та/або осіб, які їх замінюють. Саме вони можуть сприяти формуванню стійкої зацікавленості малюків та брати активну участь у проведенні перших дослідів у повсякденному житті дитини, але залишаючи за дитиною можливість самостійних дій, висновків та суджень.

Вагомим аспектом формування дослідницької компетентності дітей третього року життя є забезпечення у групі дошкільного закладу сприятливого розвивального середовища. Розвивальне предметне середовище у ЗДО, зазначають О. Гаврило, Т. Гурковська, Л. Лохвицька та ін. представляє собою систему матеріальних об'єктів, із якими контактує і взаємодіє дитина. Це середовище функціонально моделює зміст різнобічного розвитку дитини та передбачає створення необхідних

для розвитку дитини освітніх осередків: ігрового; освітньо-пізнавальної та художньо-творчої діяльності; осередка природи для проведення спостережень, дослідів, проєктів на природничому матеріалі; релаксаційного осередку усамітнення; дитячої бібліотеки тощо [7, с. 59]. Методика ECERS-3 пропонує більш широку і різноманітну кількість осередків. Але основне – безпечність їх обладнання і комфортність дітей у них.

Висновки. В процесі теоретичного аналізу проблеми формування дослідницької компетентності дітей третього року життя під час освітнього процесу у закладах дошкільної освіти розкривається важливість та вплив якісного підходу до освіти дітей раннього віку. Нами констатовано, що формування дослідницької компетентності у дітей цього віку потребує індивідуального підходу, врахування їхніх інтересів та потреб, сприяння розвитку їх пізнавальної активності.

Дослідницька діяльність дітей третього року життя є успішною передумовою формування дослідницької компетентності, оскільки такий вид діяльності є вродженим для дитини і сприяє розвитку дослідницької поведінки, створюючи сприятливі умови для саморозвитку когнітивних і психічних процесів. Згідно з Державним стандартом дошкільної освіти, формування дослідницької компетентності у дошкільників відбувається в ході активної освітньої діяльності, спрямованої на сенсорно-пізнавальний розвиток. Дослідницька компетентність передбачає розвиток у дітей дослідницьких вмій та здібностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Бєленька Г. Експериментально-дослідницька діяльність дітей у природі як технологія пізнавального розвитку. *Дошкільне виховання*. 2012. № 11 (48).
3. Біла І. Пізнавальна активність як вектор творчості. Актуальні проблеми психології. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника. 2014. Вип. 10. С. 4-18.
4. Воронов, В.А., Гавриш, Н.В., Канішевська, Л.В., Піроженко, Т.О., Рейпольська, О.Д., Сисоєва, С.О. (Укл.). Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (проєкт) НАПН України. Київ. 2020. <http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1763/>
5. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія. Гавриш Н.В., Рагозіна В.В., Васильєва С.А. за наук. ред. Н.В. Гавриш. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2021. 226 с.
6. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навч.-мет. пос. Гавриш Н.В., Васильєва С.А., Раго-

зіна В.В. за заг. ред. Н.В. Гавриш. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД, 2021. 158 с.

7. Гаврило О. І. Технологія формування дослідницької діяльності у дошкільників: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Суми : Сум.ДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 134 с.

8. Головань М. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність». Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55–62.

9. Гордійчук Г. Б. Підготовка майбутніх педагогів до використання ІКТ під час здійснення навчальної дослідницької діяльності дітей. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Психологічний аспект дослідження особистості в соціальних умовах. Харків: Вид-во НТУ ХПІ, 2013. Вип. 36. С. 202-211.

10. Гурковська Т. Л. Супровід розвитку дітей раннього віку. К.: Шк. світ, 2011. 128 с.

11. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження. Навч.-метод. посібн. Упор. О. Косенчук, І. Новик та ін. Х.: Вид. Ранок, 2021. 240 с.

12. Кочерга О. Психофізіологія дітей 1-3 років. К.: Шк. світ, 2006. 128 с.

13. Кочерга О. Психофізіологія раннього дитинства. К.: Шк. світ, 2006. 120 с.

14. Люблінська Г.О. Дитяча психологія. К.: Вища шк., 1974. 355 с.

15. Новий тлумачний словник української мови. Т. 4. К.: АКОНІТ, 1999. 684 с.

16. Освіта дорослих: енциклопедичний словник. За ред. В.Г. Кременя, Ю.В. Ковбасюка; упоряд. Н.Г. Протасова, Ю.О. Молчанова та ін. Київ: Основа, 2014. 496 с.

17. Павелків Р. Цигипало О. Дитяча психологія: навч. посібн. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.

18. Половіна О.А. Ранній розвиток дитини: Потреба соціуму чи батьківські амбіції? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 10. С. 23-30.

19. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» 2021. URL: <https://document.vobu.ua/doc/7529> (дата звернення 01 лютого 2024).

20. Рагозіна В. В. Дитина раннього віку: особливості розвитку, Збірник наукових праць. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 19, книга 2. 2015. Доступно: <https://lib.iitta.gov.ua/709370/1/Ragozina_ditina_PV_IPV.pdf>.

21. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Навч. посібник. К.: Академвидав, 2006. 360 с.

22. Сипчук Є. Категорія «Дослідницька компетентність» у філософській та історико-педагогічній науковій літературі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2022. № 1 (101). С. 149–157.

23. Смольникова Г. Особливості розвитку психічних процесів у дітей раннього віку. *Палітра педагога*. 2018. № 3. С. 3-6.